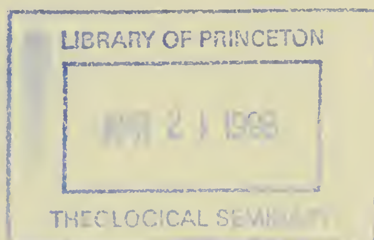

LIBRARY OF PRINCETON
THEOLOGICAL SEMINARY

Vrijmaking der Kerk,

DOOR

DR. A. KUYPER.

(Overgedrukt uit de HERAUT).

AMSTERDAM, H. DE HOOGH & Co.
1869.

Prijs 20 Cents.

VRIJMAKING DER KERK.

VRIJMAKING DER KERK,

DOOR

Dr. A. KUYPER.

(Overgedrukt uit de HERAUT.)

AMSTERDAM,
H. DE HOOGH & Co.

De heerschappij der Synodalen heeft voor het rechtsbewustzijn van ons volk uitgebloeid.

Wat eerst door enkelen gefluisterd, schier door niemand geloofd, en als majesteitsschennis werd uitgekreten, begint thans meer algemeen erkend te worden: de geheele synodale organisatie is onwettig in haar oorsprong, en dan eerst zal der Kerk recht wedervaren, als dit geheele Synodale wezen door eendrachtige samenwerking van Staat en Kerk spoorloos zal verdwenen zijn.

Groen zegt in N° 9 van zijn *Nederl. Ged.*, p. 76.

„Van vrij wat erger natuur is het onrecht, dat tegen de Hervormde kerk, in haar levensbeginsel, gepleegd wordt. Lang genoeg is de intrekking der organisatie van 1816 en 1852 te vergeefs gevraagd. Met dubbelen ernst moet op het „periculum in mora" worden gelet."

In de *Stemmen voor Waarheid en Vrede,* Novembernummer, geeft een deskundige een uitmuntend betoog over het Ministerie en het Hervormd Kerkbestuur, waarvan de hoofdgedachte op pag. 1196 aldus wordt uitgedrukt:

„Die misstap moet worden hersteld door de intrekking van het K. Besluit van 23 Maart 1852, N°. 3 en een wettig buiten werking stellen van al de verordeningen, die krachtens het Kon. Besluit van 7 Januari 1816 zijn vastgesteld."

En wat nog opmerkelijker is.

Aan de Leidsche academie is door een jurist een dissertatie verdedigd, die op juridische gronden tot hetzelfde besluit voert. Dit proefschrift van Mr. Heineken, onder den titel van: *„De Staat en het kerkbestuur der Nederlandsch-Hervormden sedert het herstel onzer onafhankelijkheid,"* bevat een warm en bondig betoog tegen de wettigheid van ons Synodaal Bestuur, welks weerlegging niet licht door onze Synodalen zal worden beproefd.

Maar bovenal moet hierop worden gewezen: door het Kon. Besluit van 9 Februari 1866 heeft de Staat zelf een pennestreek gehaald door den rechtstitel onzer Synodale organisatie.

Men weet. Bij dat Koninklijk Besluit is het beheer der kerkelijke goederen door den Staat aan de gemeenten teruggegeven.

Wat beteekent dit feit?

Er is in onze kerk behoefte aan *Bestuur* en aan *Beheer*.

Het *Bestuur* regelt de *geestelijke* belangen der gemeenten.

Het *Beheer* strekt tot regeling van haar *stoffelijke* belangen.

Beiden nu, eene organisatie zoowel van het *Bestuur* als van het *Beheer*, had de Staat, zonder daartoe gerechtigd te zijn, door willekeur en naar eigen goedvinden aan onze gemeenten opgedrongen.

Met het Synodaal *Bestuur* werden we begiftigd door de Koninklijke Besluiten van 1816—52.

Met het Staats-*beheer* over de kerkelijke goederen door de Koninklijke Besluiten van 1819—23.

Geen twijfel dus of beide organisatiën hebben volkomen gelijken oorsprong, en staan of vallen met elkaar.

Gelijken oorsprong. Want beiden zijn door de Staatsmacht van buiten af in onze kerk ingevoerd. Aan Koninklijke Besluiten, in het Staatsblad geplaatst, ontleenen beiden haar ontstaan.

Maar ook beiden staan en vallen met elkaar. Want, óf de gemeente schudt ten laatste het haar opgelegde juk af, en moet zich met een vrij beheer tevens een vrij bestuur uit eigen boezem kiezen; óf de Staat laat zijn inmenging varen, trekt zijn hand terug, en laat de kerk aan zich zelve over, maar heeft dan ook een beginsel aangenomen, waarmede zoo min het vroeger *Beheer*, als het *Synodaal Bestuur* vereenigbaar is.

Het laatste nu is geschied. Ook al laten we de individuëele opiniën der achtereenvolgende ministers buiten rekening, dan blijft het feit onweerlegbaar, dat door het Koninklijk Besluit van Februari 1866, waarbij de organisatie van het Kerkelijk beheer is opgeheven, de Staat der Nederlanden, zoo officiëel mogelijk, 1° het beginsel heeft aanvaard: dat staatsinmenging in de kerkelijke organisatie met onze grondwet onvereenigbaar is, en 2° door een regeeringsdaad erkend heeft: dat niet slechts voortaan die inmenging moet ophouden, maar ter voldoening aan den eisch van het recht, de geheele organisatie moet worden opgeheven, die door toedoen van den Staat zich in de Kerk gevormd had.

Op dat teeken des tijds dient gelet.

Een *Staatsman*, wiens scherpzinnigheid door vriend

en vijand om 't zeerst geprezen wordt, eischt opheffing der Synodale organisatie.

Een *Kerkelijk Maandschrift*, dat door niemand van sectarische neigingen zal verdacht worden, opent zijne kolommen voor een geharnast stuk tegen hetzelfde Bestuur.

Een *Jurist* behaalt den Doctorstitel door de juridische veroordeeling van de organisatie, die ons was opgedrongen.

En „*last not least.*" De Staat der Nederlanden onderschrijft in een koninklijk besluit deze beide stellingen: 1. De Staat moet de Kerk vrij laten. 2. De Staat moet vernietigen al wat van Staatswege ten préjudice van de vrijheid der kerk was gedaan.

Voor oplossing ook van deze kwestie schijnt de ure dus gekomen te zijn.

Heeft het rechtsbewustzijn des volks eenmaal gesproken. Heeft de Staat een beginsel aanvaard, dat in zijn rijke gevolgen de vervulling onzer wenschen met zich brengt. Beginnen zelfs die organen der publieke meening, die de vrije beweging in onze gemeenten uit overtuiging bestreden, uit plichtbesef tegen het jaren-oude onrecht te strijden. Dan schijnt ook het oogenblik gekomen, waarop niet langer als partijprogram kan worden teruggewezen, wat thans met aller instemming in naam der gerechtigheid door ons wordt gevraagd.

De eisch aan den Staat, dat de geheele Synodale organisatie bij koninklijk besluit worde teruggenomen, moet daarom thans tot een eisch der gemeenten worden gemaakt.

Én door onze Christelijke weekbladen, én door vlugschriften, én door debat in onze kerkeraden en classicale vergaderingen, én door den invloed van particuliere ge-

sprekken, moeten onze Gereformeerden in den lande met den eisch van het oogenblik worden bekend gemaakt.

Het moet hun gezegd worden. Niet maar dat de Synodale organisatie onze kerk ten val heeft gebracht. Niet maar dat die Synodale organisatie onwettig is. Dit toch wisten ze reeds lang, en is aller diepe overtuiging.

Maar ook en vóóral. Dat de onwettigheid van deze organisatie meer algemeen erkend wordt. Dat de Staat een beginsel heeft aanvaard, dat noodzakelijk tot opheffing dezer noodlottige organisatie leiden moet. En eindelijk, dat thans de ure is gekomen, waarop de volksstem zich slechts krachtig behoeft te doen hooren, om den bijl aan den wortel te leggen van dien giftigen, exotischen boom, die al het levenssap uit onze kerk wegzoog en daarom het geestelijk leven onzer gemeenten deed verarmen.

Langs welken weg die eisch der gemeente tot den Staat zal gebracht worden, kan eerst later worden beslist. Of onze volksvertegenwoordigers zullen spreken in onzen naam. Of de kerkeraden der gemeenten, als haar natuurlijke organen, voor haar rechten zullen opkomen. Of wel, dat uit den boezem des volks zelf het petitionnement naar den troon zal moeten uitgaan,— is voor het oogenblik niet de vraag die ons kan bezig houden. Eer de eisch in naam der gemeenten of door haar zal gedaan worden, moet de gemeente zich dien eisch bewust worden, zich bewust worden, dat het oogenblik voor het stellen van dien eisch thans meer dan ooit gekomen is.

Tot voorlichting der gemeente geven we daarom een kort antwoord op deze vier vragen:

1. Welke is onze eisch?

2. Op welke gronden kan die eisch gedaan?

3. Waarom moet die eisch thans aan den Staat gesteld worden?

4. Op welke wijze is vervulling van dien eisch mogelijk.

I.

Welke is die eisch?

Gelijk men weet was het steeds de eisch van het Gereformeerde kerkwezen, dat elke plaatselijke gemeente een eigen kerk vormde, en dat alle kerken, waar ter wereld ook, die de Gereformeerde belijdenis als de hare hadden aangenomen, in die belijdenis, en in haar alleen, een geestelijken gemeenschapsband hadden, die ze te zamen onder Christus, als den eenigen Souverein der gemeenten, vereenigde.

Alle Gereformeerde kerken, hetzij die in Schotland of Zwitserland, in de Palts of in Frankrijk, in Holland of in Friesland, aan de Kaap of in Pennsylvanie, zich gevestigd hadden, vormden dus te zamen één geheel, gelijk ze ook op de Dortsche synode, die men in waarheid een *inter*nationale synode noemen kan, haar eenheid naar buiten openbaarden.

Maar natuurlijk konden enkele groepen van kerken zich, afgezien van die geestelijke vereeniging met allen, nauwer met elkander verbinden, én ter verhooging van zedelijke kracht naar buiten, én ter voorziening in locale behoeften. Men kon zich vereenigen onder eene gemeenschappelijke kerkorde: vereenigen voor gemeenschappelijke bezoldiging der leeraren: vereenigen voor weder-

zijdsch toezicht op den welstand der verbondene gemeenten: vereenigen i. é. w. voor elk doel, waarbij slechts de zelfstandigheid der afzonderlijke gemeenten gewaarborgd, en haar geestelijke gemeenschapsband met de Gereformeerde kerken ongedeerd bleef.

Zulke vereenigingen van Gereformeerde kerken vormden zich in de Zwitsersche kantons, in Schotland, in Frankrijk, en ook in onze Nederlandsche provinciën. Altijd echter met dien verstande, dat elke plaatselijke gemeente een „kercke Christi" op zich zelve bleef, en aan het stichten van een kerkgenootschap niet werd gedacht. Zoo weinig, dat vóór 1795 nooit de plaatselijke gemeenten van ons gansche land, maar alleen die der verschillende provinciën zich behoudens haar volledige vrijheid, vereenigd hadden. Men kon dus spreken van de kerk van Amsterdam, van Varsseveld, van Zaandam. Men kon ook spreken van de kerken vereenigd onder de Friesche, Zeeuwsche of Geldersche synoden, — maar van een Nederlandsche kerk in officieelen zin te spreken, ware eenvoudig onzin geweest. Wél van de „Nederduitsch-Gereformeerde KERKEN" kon sprake zijn, maar van een Nederlandsch Hervormde KERK nooit. Een „Gereformeerde kerk" voor een geheel land, als een eenheid van onzelfstandige deelen, is eenvoudig een ongerijmdheid, die zich zelve weêrspreekt. Een „kerkgenootschap" voor een geheel land, opgevat, niet als een bond van vrije „kerken", maar als een genootschap van alle hervormden in den lande tot stichting van EENE kerk, zou feitelijk ophouden *Gereformeerd* te zijn.

Maar wat is sints geschied?

Onze eerste koning heeft den raad gevolgd van Staatsmannen, die *niet* meer wisten wat Gereformeerd, maar

wel wisten wat de eisch was van den revolutionairen Staat. En die, zij het ook met het krachtigst protest tegen het wanbestuur der vrijheidshelden van 1795—1806, niettemin geen anderen grondslag voor den Staatsbouw zochten, dan die de revolutie hun bood.

Ook de kerk moest dus naar den eisch hunner begrippen gemodelleerd worden. Te reactionair op revolutionair terrein, om scheiding tusschen Kerk en Staat te provoceeren, achtten ze zich veeleer geroepen, om ook tot de kerk hun bemoeiingen uit te strekken, en in haar nog eens dezelfde eenheidsdroomen te verwerkelijken, die ze nastreefden op politiek gebied.

Duitsch-Luthersche symphatiën bewogen den vorst in dien stroom meê te gaan, en niet lang meer, of men besloot van staatswege tot den noodlottigen stap, die zoo jammerlijke verwoesting voor onze gemeenten na zich zou slepen.

Zonder naar het recht der Kerk te vragen, zonder te letten op de natuur van haar eigenaardig leven, zonder kennis van hare geschiedenis, wierp de Staat zich als voogd over onze Gereformeerde gemeenten op. Vond goed onze Gereformeerde kerken al te zaam onder curateele te stellen, en haar een bestuur en eene daarmeê zamenhangende organisatie op te dringen, die sints 1816 tot op den huidigen dag onder den naam van synodaal bestuur en synodale organisatie hebben bestaan.

Dit geschiedde door het Kon. besluit van 7 Januari 1816 n°. 1, en riep dezen driedubbelen misstand in het leven.

Vooreerst, dat in strijd met onze Gereformeerde beginselen, de vrijheid der kerken door staatsmacht gebonden werd.

Ten tweede, dat, almede in strijd met die beginselen,

de zelfstandigheid der kerken werd opgeheven in het kunstmatig mechanisme van een kerkgenootschap.

Ten derde, dat, niet minder in strijd met den eisch van het Gereformeerd beginsel, de *geestelijke* band der Gereformeerde kerken verbroken werd, om door een zeer *ongeestelijken* reglementairen band te worden vervangen.

Van alle zijden was dus het leven onzer Gereformeerde kerken geweld aangedaan, en zonder de minste verbloeming moet het luide worden uitgesproken, dat de geheele schepping van het „Nederlandsch Hervormd kerkgenootschap" onder de van Staatswege ingestelde Synode, daarom nooit door Gereformeerde kerken aanvaard kán worden, omdat ze in beginsel en wezen zoo sterk mogelijk ANTI-*Gereformeerd* is.

Tegen deze daad van geweld nu kan op tweeërlei wijs gereageerd worden.

Men kan tegen deze daad van door niets gewettigde cæsaropapie strijden, óf van uit een Gereformeerd *kerkelijk*, óf van uit een algemeen *rechts*-standpunt.

Het eerste is geschied door de Classis van Amsterdam in 1816, door de afgescheidenen omstreeks 1834, door de vrije gemeenten die zich in enkele plaatsen van ons land gevormd hebben, en voorts door allen, die hetzij in den weg van protest, hetzij in openbare geschriften, niet op hebben gehouden, die lange reeks van jaren, den valschen kerkvorm te bestrijden.

Maar men gevoelt. Daarmêe wordt die kerkvorm niet vernietigd. Daarmêe wordt aan de Gereformeerden in den lande geene gelegenheid tot nieuwe constitueering geopend. Daarmêe komt de levensdrang onzer Gereformeerden nooit tot de herwinning van zijn recht. Want,

in dien strijd trekken alleen zij met ons op, wien het Gereformeerde bloed nog in de aderen vloeit.

Daarom moet ook die andere strijd gestreden, de strijd van uit het *rechts*-standpunt.

Er zijn velen, die doof voor den noodkreet van het Gereformeerde leven, nog luisteren waar ge tot hen komt in naam van het recht.

Er zijn er, die den strijd om Gereformeerde beginselen als ouderwetsche naivieteit bespotten, maar nog warm kunnen worden voor de consequentie van staatkundige beginselen.

Er zijn er, die ontwassen aan het kerkelijk leven, nogtans uw bondgenooten zijn, zoo ge het verfoeilijkst clericalisme, het fanatieke clericalisme der „anti-kerkelijken in de Kerk" bestookt.

En daarom. Nu eenmaal de strijd van Gereformeerd kerkelijk standpunt het levensbesef der Gereformeerden gewekt heeft, is het juist die andere strijd van het standpunt des rechts, die de innerlijke levensbeweging der Gereformeerden tot haar doel moet leiden.

Natuurlijk in déze bedeeling blijft de gemeente van Christus, voor zooveel de openbaring van haar leven naar buiten aangaat, feitelijk van de Staatsmacht afhankelijk.

De Staat is meester op het terrein des publieken levens. Bij geschil geldt zijn uitspraak voor recht. Onrecht blijft, wat zijn rechtbank veroordeelt.

Hoe dus ook de eisch van het gemeenteleven het onrecht ons aangedaan in het helderst licht moge stellen, het baat niet met al, zoolang niet ook Staatsrechterlijk dat onrecht als onrecht is erkend.

Het geheele Synodale Bestuur met al zijn breede ver-

takkingen vindt nu nog altijd zijn steun in de Kon. Besluiten van 1816—52, plus het arrest van den Hoogen Raad.

Is het dus eenmaal overtuigend gebleken, dat de Staat onrecht pleegde door zijn inmenging in de inwendige aangelegenheden der kerk, dan moet dit onrecht worden opgeheven, door intrekking der bedoelde besluiten.

Wordt scheiding van Kerk en Staat door ons Bewind gehuldigd, dan moet krachtens dat beginsel te niet worden gedaan, al wat den invloed van den Staat ten nadeele van de Kerk doet voortduren.

En daarom onze eisch moet zijn: allereerst *dat bij Koninklijk Besluit, hoe eer hoe beter buiten werking worde gesteld, het Koninklijk Besluit van* 23 *Maart* 1852, N°. 3.

Wordt dat besluit ingetrokken, waarbij de organisatie van 1816 buiten werking was gesteld, dan wordt staatsrechterlijk het bij Kon. Besluit van 1816 ingevoerde reglement weer van kracht.

Daarom in de tweede plaats moet geëischt: *dat bij hetzelfde Koninklijk Besluit worde ingetrokken, het dan weer van kracht geworden Besluit van* 7 *Januari* 1816 N°. 1.

Is dit geschied, dan vervallen alle Besturen, die op grond van deze besluiten zich gevormd hebben, Synode, Provinciale Besturen, Classikale Besturen en Kerkeraden.

Dan vallen weg alle reglementen en verordeningen, die door deze besturen zijn gearresteerd.

Dan vervalt het mandaat door deze Besturen aan verschillende personen in kerkelijke betrekkingen gegeven.

Er blijft niets over dan een massa van ongeorganiseerde Gereformeerde gemeenten, zonder eenig tastbaar verband.

Natuurlijk. Geen regeering zou de verantwoordelijkheid van zulk een toestand op zich kunnen nemen, en

daarom is de Staat verplicht maatregelen te beramen, die de jammerlijke gevolgen van zulk een verwarring kunnen voorkomen.

De Staat is hiertoe *verplicht.*

Hij is het, die door zijn onwettig ingrijpen in het levensorganisme der gemeenten zelf oorzaak werd, dat hij thans zijn hand niet kan terugtrekken, zonder de schromelijkste verwarring te stichten.

Die het onrecht pleegde, is geroepen tot herstel, tot voorziening in den door zijn onrecht veroorzaakten nood.

En daarom eischen wij in de derde plaats:

Dat bij hetzelfde Kon. Besluit zoodanige overgangsmaatregel genomen worde, waardoor de gemeenten zelven in de gelegenheid worden gesteld, om in de vereischten van den nieuwen toestand te voorzien.

Niet door een fictie, als bij het Besluit van Februari 1866, maar door werkelijk aan de gemeenten de gelegenheid te openen, om, zonder tusschenkomst van nieuwe voogden, dien weg te betreden dien ze zelven kiezen.

Ziedaar dan, de driedubbele eisch:

1. Intrekking van het Kon. Besluit van 23 Maart 1852 N°. 3.
2. Intrekking van het Kon. Besluit van 7 Januari 1816 N°. 1.
3. Het nemen van overgangsmaatregelen, opdat vrije organiseering van de Gereformeerde gemeenten in ons Vaderland mogelijk zij.

II.

In de tweede plaats wenschen we een beantwoording te geven van de niet minder gewichtige vraag:

Op welke gronden kan die eisch gedaan worden?

We spraken van een eisch aan den Staat.

Van een eisch te doen van uit het standpunt des rechts.

Men houde dit wel in het oog.

Uit den aard en de natuur van het Gereformeerde gemeentewezen, redeneeren we thans niet. Hoe krachtig, hoe klemmend ook de argumenten zijn, die men uit het Gereformeerde kerk-*beginsel*, zoowel als uit de Gereformeerde kerk-*geschiedenis* tegen de organisatie van 1816—52 hebbe aan te voeren, voor ons tegenwoordig doel hebben die strijdmiddelen slechts een ondergeschikt belang.

Immers, de Staat is oppermachtig. Hij rekent uitsluitend met zijn eigen belang. Eischen derhalve, die zijns inziens het Staatsbelang krenkten, zouden, ook al vloeiden ze noodwendig uit uw kerkbeginsel voort, eenvoudig worden afgewezen. Aan de Grondwet moet ge uw recht kunnen ontleenen, anders bestaat dat recht, in den feitelijken zin genomen, tegenover den Staat voor u niet.

Slechts twee gevallen zijn denkbaar..

Of in de Grondwet is uw recht erkend, maar miskend door regeeringsdaden.

Of de regeeringsdaden zijn conform de Grondwet, maar die Grondwet zelve is tegen u.

In het laatste geval verkeeren we bij de onderwijs-

kwestie (kleine abnormaliteiten der schoolwet, zoomin als geringere misbruiken der practijk medegerekend), waar onze eisch niet op de Grondwet steunt, en daarom eerst door de zedelijke veêrkracht van het volksgeweten in de Grondwet moet gebracht worden, zal er van een eisch tegenover den Staat als van een rechtskwestie sprake kunnen zijn.

Zoo kón het dus ook zijn met de kerkelijke kwestie.

Op zich zelf ligt er niets ongerijmds in de gedachte, dat, hetzij in de Grondwet van 1815 ('40), hetzij in die van 1848, een bepaling geschreven stond, die ons recht als Gereformeerden verkortte.

Ware dit werkelijk het geval. Bevatte de Grondwet eenige bepaling, waarbij aan den koning de bevoegdheid werd verleend, om óf zelf, — óf door een van hem uitgegaan Collegie, — het bestuur en het beheer der Hervormden te organiseeren, de strijd voor de vrijheid der *gemeenten* zou dan, evenzeer als de strijd voor de vrijheid van *onderwijs*, niet krachtens de Grondwet, maar tegen haar moeten gevoerd worden. Tegen het *veranderlijk recht* der Grondwet, naar eisch van het *onveranderlijk zedelijk recht* der gemeenten.

Nu echter die strijd tusschen het recht der gemeenten en de Grondwet niet bestaat. Nu niet door de Grondwet, maar ondanks haar voorschrift, uitsluitend door regeeringsdaden, het recht der Hervormde gemeenten verkort is, moet het pleidooi tegen den Staat formeel krachtens de Grondwet worden gevoerd, om aan den eisch van het Gereformeerde levensbeginsel, niet zijn conclusiën, maar slechts zijn zedelijke kracht te ontleenen.

Met nadruk wijs ik hierop. *Omdat* dusver niets ons meer geschaad heeft, dan de verwarring dezer beide rechts-

beginselen. *Omdat* eerst bij deze opvatting uit de discussie verwijderd wordt, wat, uitsluitend van kerkelijken aard, niet onder de beoordeeling van den Staat valt. En eindelijk. *Omdat* de kwestie eerst op dit zuiver staatkundig terrein moet gebracht worden, zal ze voor oplossing van regeeringswege vatbaar zijn.

We ontkennen dus het recht, vooral het meer geestelijk karakter van den anderen strijd in geenen deele, maar verklaren slechts, dat we thans uitsluitend de *politieke* oplossing van het vraagstuk bespreken, die o. i. het snelst kan leiden tot het door allen gewenschte doel.

En dan beginnen we met

a. den grond aan te wijzen voor onzen *tweeden* eisch: intrekking van het K. B. van 7 Januari 1816 N°. 1.

Ongrondwettig is elk K. B., waartoe de bevoegdheid of macht des Konings niet uitdrukkelijk door de Grondwet is erkend.

Doorleest men echter de toen vigeerende Grondwet van 1815, dan vindt men wel een aantal artikelen, die over „den godsdienst" handelen, maar van eenige macht of bevoegdheid den Koning gegeven, om, óf alle kerken binnen zijn gebied, óf met uitsluiting van andere gezindheden, de kerkelijke belangen der Hervormden te regelen, wordt in niet één artikel, ook niet zelfs met één enkel woord gerept.

Door elke regeeringsdaad derhalve, die de strekking heeft, om zich in het bestuur of beheer der Hervormde gemeenten te mengen, wordt niet eenig artikel der Grondwet, maar die Grondwet in haar geheel, die Grondwet als zoodanig geschonden.

Niemand, die dit redebeleid wraken zal. Bij de beoor-

deeling van elk besluit en elke regeeringsdaad, wordt het onveranderlijk door regeering en volksvertegenwoordiging beiden gevolgd. Bestrijden van deze noodwendige gevolgtrekking zou het prijsgeven van 's Lands zaken zijn aan ministeriëele wilkeur.

Het onloochenbaar feit, dat de Grondwet van 1815 tot zoodanige inmenging geen recht gaf, wordt thans dan ook schier door allen erkend. De buitensporigheden van een Janssen en Appelterre worden door niemand meer in ernst verdedigd. Niet slechts de organen der pers, maar ook de volksvertegenwoordiging, maar ook de opvolgende ministers van Eeredienst, ja zelfs Synodalen als Hooyer, zien af van elke poging om met de Grondwet in de hand, 's Konings inmenging te verdedigen.

Toch greep die inmenging plaats, en het thans levend geslacht kan zich moeilijk een voorstelling vormen van de ongelooflijke uitgestrektheid, die die inmenging bereikte.

Met *bewustheid* werd het voorstel, om uit de oude Classen een Algemeene Synode bijeen te roepen, door den Koning afgewezen.

Het Algemeen Reglement voor de Hervormde kerk werd in de *ministeriëele* bureau's ontworpen.

De Commissie van predikanten, wier advies werd gevraagd, benoemde de *Koning*, benoemde hij bij *geheim* besluit.

De leden der Synode niet alleen, maar van alle kerkbesturen, werden de eerste maal *door den Koning benoemd.*

De *reglementen* op het kerk-examen, op de klassikale kosten, op het godsdienstonderwijs, op de kerkvisitatie, dat van opzicht en tucht, zijn in de ministeriëele bureau's opgesteld.

Het *protest* der Amsterdamsche Classis werd met honende wilkeur teruggewezen.

Het bekende *adres* van Molenaar bij openlijk decreet getuchtigd.

De vrijheid der Synodale *discussie* door de tegenwoordigheid van den minister, de vrijheid harer besluiten door de koninklijke sanctie, tot vernietiging toe belemmerd.

De Hervormden in Limburg en Indië saamgesmolten met Lutherschen en Remonstranten, en dit *protestantsche mengelmoes* met een dubbele vertegenwoordiging op de Synodale vergadering begiftigd.

De Synodale Commissie bij K. B. van Juli 1827 door de *regeering* ingesteld.

Kortom. De regeering heeft niet slechts door haar besluit van Januari '16 een kerkvorm aan onze Hervormden opgedrongen, om voorts dat kerkgenootschap, dat haar eigen creatuur was, zich zelfstandig te laten ontwikkelen.

Integendeel.

Met onderdrukking van allen vrijheidszin, heeft ze een lange reeks van jaren de Hervormde gemeenten zóó lang aan haar wilkeur onderworpen, tot schijnbaar het natuurlijk leven der Gereformeerden in het nieuw-modisch kerkgenootschap geheel vergroeid, en haar ideaal van 1816 in het Synodale wezen onzer kerk verwerkelijkt was.

Dit nu was niet slechts onrecht. Het was een staatsdelict. Immers niet slechts de Hervormde gemeenten, maar geheel de Staat wordt verongelijkt, indien, zóó in het oogloopend, zóó wilkeurig, zóó volhardend de Grondwet des Lands geschonden wordt.

En daarom. Het minste wat wel gedaan kan worden, is de volkomene vernietiging van het K. B. van 1816, met inbegrip van alle verdere K. B. en ministeriëele dispositiën, die in gelijken geest van regeeringswege zijn uitgegaan.

De Hervormden zijn hier de rechthebbenden. En daarom wij, als Hervormden, hebben niet slechts het recht, maar ook den plicht, om aan den Staat dezen eisch te stellen: dat het K. B. van 7 Januari 1816 N°. 1 c. a. vervallen worde verklaard.

b. Onze eerste eisch: *intrekking van het K. B.* 23 *Maart* 1852, N°. 3 vloeit hieruit van zelve voort.

Men late zich slechts niet verschalken door den schijn.

En toch daarvoor bestaat gevaar.

Argeloos meenen velen, dat sints de invoering van het gewijzigd Algemeen Reglement van '52, met het verleden verbroken is.

Zij stellen zich de zaak aldus voor:

Wel heeft het goevernement in 1816 zich op onwettige wijze in de zaken onzer gemeenten gemengd. Maar, in 1852 heeft de regeering die feil erkend, hare hand teruggetrokken, en is langs zuiver kerkelijken weg, uit den boezem der gemeente, eene waarlijk kerkelijke organisatie tot stand gekomen.

Men zal toestemmen: zóó denken velen.

Niets intusschen is minder waar. De organisatie van 1852 rust, evenzeer als het vroegere Algemeene reglement, uitsluitend op het Koninklijk Besluit van 1816.

Door wien is het Reglement van '52 van kracht gemaakt?

Door den koning.

Volgens welk recht?

Krachtens art. 15 van het Alg. Regl., ingevoerd bij K. B. van 1816, volgens de gewijzigde redactie van het K. B. van 25 Juli 1843, N° 55.

Door wie is dit Reglement opgesteld?

Door een Synode, voortgevloeid uit eene organisatie, die van regeeringswege bij het K. B. van 1816, zonder eenig toedoen der Kerk, was ingesteld.

Waaruit ontleende de Synode het recht tot concipieering van dit reglement?

Uit artikel 15 van het K. B. van 1816.

Van welken aard is dit Reglement?

Met kleine omzettingen en onwezenlijke wijzigingen een copij van het Algemeen Reglement, uitgevaardigd bij het K. B. van 1816.

Achtereenvolgens hebben de verschillende ministers bestreden elke poging der Synode, om zelfstandig op te treden. Niet ontvankelijk zijn verklaard, alle voorstellen der Synode, die de haar in art. 15 van het Regl. van 1816 gegevene bevoegdheid overschreden.

De geheele

correspondentie tusschen Synode en Ministerie:
alle ministerieele dispositiën;
alle ministeriëele rapporten, en wat alles afdoet,
het Koninklijk Besluit van 23 Maart 1852, N_0. 3,

bewijzen voldingend en eenstemmig:

dat de hooge regeering, uitsluitend krachtens het KONINKLIJK BESLUIT VAN 1816, aan eene Synode, die krachtens het KONINKLIJK BESLUIT VAN 1816 bestond, vrijheid heeft gegeven, in het Algemeen Reglement, ingevoerd door het KONINKLIJK BESLUIT VAN 1816, zoodanige wijzigingen voor te stellen, als zij goedvond, krachtens de bij KONINKLIJK BESLUIT VAN 1816 geusurpeerde bevoegdheid te bekrachtigen.

Of wil men korter:

dat de organisatie van 1852 met het Koninklijk Besluit van 1816 staat of valt.

Wil men weten, hoe dwaas het is van vrijmaking der kerk door het Reglement van 1852 te spreken.

Stel u dan voor.

Gij zijt in 1816 onder curateele van de heeren A. en B. gesteld, terwijl aan genoemde heeren in eenige artikelen is voorgeschreven, hoe zij uwe goederen beheeren zullen.

In 1852 wordt op verzoek van genoemde heeren een door hen voorgestelde wijziging in die artikelen door den kantonrechter goedgekeurd.

Dus zijt gij vrij!!

Neen maar nog onder curateele! Natuurlijk zoo goed als vóór '52.

Maar nu, wat men in civiele zaken geen oogenblik zelfs denken *kan*, zoolang men niet van zinnen beroofd is, wordt niettemin telkens weer als proeve van dieper inzicht uitgevent door hen, die slechts door één spooksel gejaagd worden: de bange gedachte, „dat de gemeenten eens weder komen mochten tot haar recht!"

We verspillen geen woord meer over wat geen betoog, maar hoogstens aanwijzing behoeft.

Noch door de Grondwet van 1840, noch door die van 1848 is den Koning een recht over de Hervormde gemeenten verleend, dat hem in de Grondwet van 1816 onthouden was.

In de Grondwet van 1816 was geen schaduw zelfs van zoodanig recht hem toegekend.

Het voortbestaan van het K. B. van 1816, zoowel als de gevolgen van dien in het K. B. van 1852, zijn

en blijven dus, ook afgezien van de wijzigingen der Grondwet, met die Grondwet zelve in onverzoenlijken strijd.

Niet alleen als Hervormden, maar ook als Staatsburgers, eischen we dus handhaving der Grondwet, en dientengevolge is onze eerste eisch in tijdsorde derhalve: dat het K. B. van 23 Maart 1852 N°. 3 worde ingetrokken.

Ter voorkoming van verwarring lette men er op.

1°. dat bij het K. B. van 1852, wél het Algemeen Reglement van 1816 buiten werking is gesteld, maar *niet* het K. B. van 1816 is ingetrokken.

2°. dat de intrekking van het K. B. van 1852, dus niets aan het K. B. van 1816 zou veranderen, maar alleen het vroegere Alg. Regl. weêr van kracht zou doen worden. En dat daarom,

3°. noch de intrekking van het Besluit van 1852, noch van het Besluit van 1816 op zich zelf, maar alleen de intrekking van die beiden, een einde kan maken aan de onwettige overschrijding van 's Konings grondwettige bevoegdheid

---

Eer we verder gaan moet intusschen op *twee* bedenkingen geantwoord, die te dikwijls te berde zijn gebracht, om niet bij onze lezers op te rijzen:

a. het arrest van den Hoogen raad.
b. het berusten der Kerk in 's Konings daad.

Men zal spoedig zien, hoe weinig ze beteekenen.

Op 2 Januari 1846 heeft de hooge Raad tegen iemand, die weigerde de som van *f* 100 te betalen, tot uitkooping

van het diakenschap, waartoe hij benoemd was, een arrest gewezen, waarin verklaard werd, dat het door hem gedane beroep op sommige artikelen der Grondwet hem niet van zijne verplichtingen jegens het Hervormde kerkgenootschap kon ontslaan.

Zoo luidde het arrest. En men weet, hoe sints, èn de Synode, tuk op haar gezag, èn de regeering, die haar in het leven riep, zich om strijd beijverden, ons diets te maken, dat thans, door dat gedenkwaardig arrest, aan den strijd over de ongrondwettigheid van het Besluit van '16 een einde was gekomen, en... ieder sprak het hen na.

Intusschen heeft Mr. Heineken, p. 147 en v. v., van zijn uitnemend geschrift, de ongegrondheid van dit beweeren op meesterlijke wijze aangetoond.

Vooreerst: het arrest zegt, dat het „*Hervormd kerkgenootschap*" het Besluit heeft aangenomen. Maar... het „*Hervormd Kerkgenootschap*" bestond vóór 1816 niet, en kòn dus niet aannemen. Een m o e d e r te laten aannemen door haar eigen k i n d, ware al te onzinnig!

Men achte deze opmerking niet kleingeestig. Bij een arrest komt het op elk woord, op elke letter aan. Één verkeerd woord ontneemt aan het geheele arrest zijn kracht.

Ten tweede: De beschuldigde had zich op b e p a a l d e a r t i k e l e n der Grondwet, niet op de Grondwet in haar geheel beroepen. De Hooge Raad heeft dus alleen verklaard dat *die* artikelen niet geschonden waren. Niet, dat het Besluit zelf voor de Grondwet als zoodanig kon bestaan.

Ten derde: De Hooge Raad heeft hem veroordeeld, op grond dat hij feitelijk de organisatie aanvaard had. Niet, op grond dat het K. B. op zich zelf verbindend is.

Hoe hoog men derhalve ook van dit arrest hebbe opgegeven, bij nader inzien blijkt het een noodlottig von-

nis voor den beklaagde te zijn, maar een arrest, dat voor de groote vraag: „of het K. B. grondwettig en dus verbindend is" *niets* beslist.

En nu de *tweede* bedenking.

Het zij zoo, zegt men. Niet 's Koning daad verdedigen we, maar door in 's Koning daad te berusten, door uitvoering aan het Besluit te geven, heeft de Hervormde gemeente zelve de nieuwe organisatie aanvaard. De hervormde gemeenten zijn zedelijke lichamen, en als zoodanig voor haar doen en laten verantwoordelijk.

Slechts subsidiair wijzen we hierbij terug op het betoog van ons vorig artikel, en zeggen reeds op dien grond, dat de Gereformeerde gemeenten de organisatie niet hebben kunnen aanvaarden, omdat de organisatie zelve ANTI-*gereformeerd* en in strijd met haar levensbeginsel is.

Maar we begrijpen. De Staat eerbiedigt die tegenwerping niet, omdat hij ze niet verstaat. Op andere gronden moet de ingebrachte bedenking dus bestreden.

En wat zou u dan dunken van de beweering, dat de Polen in hunne Russische organisatie *berust*, en ze dús *aanvaard* hebben,... wijl ze die hebben uitgevoerd.

Ge zoudt niet kunnen gelooven, dat wie dat zei niet schertste. Niet waar?

En toch, soortgelijke ongerijmdheid wil men u ten opzichte onzer Gereformeerden gelooven doen.

„De Gemeenten hebben berust!" zegt men.

En heeft dan niet de Classis van de eerste gemeente onzes lands, zóó krachtig, zóó ernstig mogelijk geprotesteerd.

En wat heeft men haar geantwoord?

Op „28 *Maart*" heeft de Commissaris-generaal haar op hoogen toon gezegd, dat haar protest voor geen gunstige

beschikking vatbaar was, en dat verder schrijven harerzijds niet zou ontvangen worden, daar ze met „31 *Maart*" (krachtens het Besluit waartegen ze protesteerde) ophield te bestaan.

Op andere wijze geprotesteerd hebben de Classen van Woerden en Leiden.

Men hoorde hen niet.

Van meet af openbaarde zich ontevredenheid in de gemeenten. De synodale stukken en Staatsrapporten vermelden het.

En wat deed men om die klachten te smoren?

Men liet de regeling der gemeenten voorshands rusten, om officiëel verzet harerzijds onmogelijk te maken.

Toch uit zich dit verzet officieus, en wordt reeds in 1824 (dus pas acht jaren na de invoering van het Besluit) bedenkelijk in de Classe van Axel.

Zeer schuchterlijk waagt Ds. Molenaar de uitgave van een anonym bezwaarschrift.

En wat doet de regeering?

Zij dwingt hem tot onderwerping, en verklaart in een echt Russisch staatstuk, „dat zijn adres met ongenoegen en afkeuring door de regeering gelezen is, en dat men alleen „omdat hij zijn leedwezen betuigd heeft, deze onaangename zaak zal laten rusten, in het vertrouwen dat de rekwestrant zich voortaan zorgvuldig zal onthouden van alles, wat de rust in de Hervormde kerk zou kunnen storen."

De classen hadden gesproken.

Het baatte niet.

De leeraarsstand had geklaagd.

Men legde hun het zwijgen op.

Eindelijk komt de gemeente in verzet. De woeling der afscheiding begint.

En waarmeê antwoordt de regeering?

Met gevangenisstraf, met dragonnades, met verbeurdverklaring van hun aandeel aan het kerkelijk bezit, en eindelijk met bedekte verbanning buiten de Kerk.

Met een argeloosheid, die men nauwlijks bij het lezen gelooft, verklaart ze de *„gewetensvrijheid ten volle te eerbiédigen"* (sic), op hetzelfde oogenblik, dat ze eerst het samenkomen, toen het houden van eeredienst, toen het stichten van gemeenten der afgescheidenen met *geweld* belet.

In waarheid. Is er tot vergelijking met de russificeering van Polen geen term?

Hier zoowel als daar: een dwingen van het volk tot verbastering, tot ontaarding, ginds aan zijn Poolsche, hier aan zijn Gereformeerde natuur.

Hier zoowel als daar: elk wettig protest onmogelijk gemaakt, elke poging tot verzet als hoog verraad onderdrukt en gestraft.

Hier zoowel als daar: gevangenisstraf, geweldenarij der troepen en verbeurdverklaring van het goed.

Eindelijk. Hier zoowel als daar: de rust ten leste schijnbaar verkregen door verwijdering, ginds uit het land, hier uit de kerk, van de krachtigste elementen, die den volksgeest uitspraken.

En toch, wat had het alles nog gebaat? Zie... nauwlijks verkrijgt de gemeente door art. 23 eene gelegenheid om zich uit te spreken, of... alles slaat om, ... en heel de Kerk geeft een schier eenparig getuigenis, hoezeer tegen haar geest een haar vreemdsoortige richting vijftig jaren lang haar leven heeft ten onder gehouden.

Natuurlijk. In de vergelijking met Polen ligt op zich zelf eene dwaze overdrijving. Maar toch een overdrijving *opzettelijk* zóóver gedreven. Want in ernst, we weten

niet, hoe anders ook maar van verre de schromelijke, de door niets gerechtvaardigde vervalsching der waarheid voelbaar te maken, waaraan zij schuldig zijn, die tegenover zulke feiten nog zeer naïevelijk van een *feitelijk* aanvaarden door onze gemeenten van de organisatie van '16 spreken durven.

Men leze de actestukken slechts door. Men zie daar, hoe volkomen juist de classis van Amsterdam sprak: hoe volkomen in hun recht én Molenaar én de Cock, én Scholten, én Kohlbrugge waren.

Men leve nog eens terug in de ergerlijke wijze, waarop de regeering — en de Synode, als haar creatuur — die mannen, die voor hun recht spraken, tot zwijgen hebben gebracht.

Men zie het leugenachtig voorgeven nog eens gedrukt voor zich liggen, dat noch regeering, noch Synode, in eerbiediging der gewetensvrijheid bij anderen, willen achter staan.

En als dan nu van achteren én juristen, én vertegenwoordigers, én ministers, ja alle deskundigen al meer tot de overtuiging komen, dat die mannen zeer juist hebben gestreden tegen wat buiten kijf *„ongrondwettig"* was.

Dan drage men het voor het minst, dat we ons gevoel van verontwaardiging over zulk een onrecht voor een oogenblik lucht geven.

Dan keure men het niet af, dat we deze feiten nogmaals voor de oogen der gemeente leggen.

Dan hebbe men met ons een warm gevoel van sympathie voor de onwettig uitgestooten broeders, aan wie zoovelen zich ook thans nog door hooghartige laatdunkenheid vergrijpen.

Dan ontwake de gemeente in het besef, dat men haar

dat onrecht heeft aangedaan, en dat ze de eer haars naams verbeuren zou, zoo ze thans nog aarzelen bleef, om naar haar recht te vragen, nu ze dit recht verkrijgen *kán.*

c. Den grond, waarop onze *derde* eisch steunt, geven we ten slotte slechts kortelijk aan; daar eerst in ons laatste artikel, de overgangsmaatregelen uitvoerig kunnen besproken worden.

Hier willen we alleen dit zeggen:

Als de Staat niets deed dan de besluiten van 1816—52 intrekken, zou wel de handhaving van het onrecht zijnerzijds, maar niet de nawerking van het onrecht, zoo veel doenlijk, zijn weggenomen.

De door den Staat gecreëerde besturen zouden dan eenvoudig die intrekking voor kennisneming aannemen, en voorts hun onwettig verkregen macht over de Kerk blijven uitoefenen.

Het verschil zou dan alleen dit zijn:

Nu de kerk overgeleverd aan een creatuur van den Staat, dat door den Staat nog wordt vastgehouden.

Dan de kerk overgeleverd aan een creatuur van den Staat, dat door den Staat is losgelaten.

Dit zou verlies, geen winst voor de gemeenten zelven zijn. Immers, thans is de Staat nog een schild voor de gemeente tegen zijn creatuur.

Dàn zou de heerschappij van zijn creatuur over de gemeente onbegrensd worden!

Over de bedenkingen aan art. 23 hiertegen ontleend, spreken we later.

We willen er nu slechts op wijzen.

1°. dat de Staat zorg moet dragen, dat de gemeenten ontheven worden van den Curator, dien hij over ons heeft aangesteld.

2⁰. dat de Staat zorgen moet, dit op zoodanige wijze te doen, dat niet, even als bij de Kerkelijke goederen, de gewezen Curator bij verrassing en met krenking van het recht der gemeenten haar een schijnmandaat aftroggele, om haar voortaan krachtens haar eigen afgeperste volmacht te overheerschen.

3⁰. dat de Staat waken moet, dat bij zijn terugtreden, geen anarchie onze gemeenten verwoeste, maar uit den bestaanden toestand, zonder afbreking zich eene nieuwe toestand ontwikkelen kunne, door de gemeenten zelven beheerscht.

4⁰. dat de Staat, ter voldoening aan het grondwetsartikel over de predikants-tractementen, vooruit beschikkingen moet nemen, waardoor geregelde uitkeering aan de gemeenten van wat haar toekomt, kunne plaats grijpen.

En eindelijk

5⁰. dat de Staat. in dezelfde overgangsbepalingen, zorgen moet, dat het eigendomsrecht der gemeenten op hare Kerkelijke goederen, door geen chicaneriën van de bestuurders der dan ontbonden organisatie, kunne betwist worden.

We gronden dien eisch:

Allereerst, op het beginsel, dat wie onrecht deed, ook de gevolgen van het onrecht, zooveel doenlijk, herstellen moet.

Ten tweede, op het belang, dat de Staat heeft om te zorgen, dat een zoo machtig lichaam, als dat der Gereformeerde Gemeenten, nóch aan wilkeur van derden, nóch aan anarchie worde prijs gegeven. En

Ten derde, op de onmogelijkheid, waarin de gemeenten door den Staat zijn gebracht, om zonder overgangstoestand, voort te bouwen op wat zij vóór 1816 waren.

III.

Waarom moet thans die eisch aan den Staat worden gesteld?

Dus luidde de derde vraag, die een niet minder naauwgezette beantwoording vereischt.

Natuurlijk dient bij deze vraag, zoowel op het belang van den Staat, als op dat der Kerk gelet. We moeten weten, of er redenen voor de *Kerk* zijn om thans dien eisch te stellen, maar ook, of er redenen zijn waarom van den *Staat* thans meer dan anders inwilliging van dien eisch kan worden verwacht.

I. Beginnen we met den STAAT.

En dan meenen we, dat er met het oog op den Staat, drie redenen voor de hand liggen, waarom thans het oogenblik tot stelling van dien eisch gekomen schijnt.

1⁰. Het Koninklijk Besluit van '66 in zake de Kerkelijke goederen.

Valt de stelling uit onze eerste artikelen moeilijk te weerspreken, dat de inmenging van den Staat in het Kerkelijk *Beheer*, en zijn bemoeiing met het kerkelijk *Bestuur*, volmaakt gelijken oorsprong hebben. Is voor het Staats*beheer* zoomin als voor het Staats*bestuur*, noch in den aard van het Gereformeerde kerkwezen, noch in onze Grondwet, ook maar een schijn van rechtsgrond te ontdekken. Staan beiden dus op volkomen gelijke lijn. Vallen beiden onder volmaakt hetzelfde gezichtspunt. Dan behoeft het ook geen betoog, dat vernietiging van Staats*beheer* met instandhouding van het Staats*bestuur*, een te grove inconsequentie zou zijn, om door de Nederlandsche regeering te worden volgehouden.

En toch, de volstrekt gelijke oorsprong van beide Staatsbemoeiingen is met de stukken in de hand bewijsbaar.

Wel werpt men tegen, dat vóór 1795 het beheer der kerkelijke goederen schier geheel in handen van den Staat was. Maar men begaat bij dat zeggen op zichzelf reeds een niet geringe fout, en vergeet, wat nóg onvergeeflijker is, het decreet van Koning Lodewijk.

Men begaat een fout. Want wel was vóór 1795 de invloed der *plaatselijke* besturen op het Kerkbeheer groot, maar de Staat der Vereenigde Nederlanden, als zoodanig, had zich nimmer het recht aangematigd, om geheel het Kerkbeheer der Hervormden te organiseeren.

En erger nog. Men vergeet het decreet van Koning Lodewijk van 2 Augustus 1808.

Heeft onze Hervormde kerk door dat beruchte decreet in tal van plaatsen zijn kerkgebouwen en fondsen aan de Rooomsch-Catholieken verloren, zij derve dan voor het minst het zeer belangrijk voorrecht niet, bij datzelfde decreet haar toegekend: dat te rekenen van af den jare 1810 het Kerkelijk beheer geheel van het burgerlijk gezag zou geëmancipeerd zijn.

Men weet hoe de vrije administratiën, die sints lang te Leiden, te Amsterdam en in tal van plaatsen bestaan hebben, alleen aan genoemde bepaling van dit decreet haar oorsprong danken, en dat we dus niet een abstracte voorstelling, maar een door de feiten gestaafd recht verdedigen, zoo we het Koninklijk decreet van 2 Aug. 1808 hún tegenwerpen, die uit den toestand van vóór 1795 tegen onze gelijkstelling van het Staats*beheer* met het Staats*bestuur* over onze gemeenten argumenteeren.

Door het decreet van 2 Aug. 1808 valt dus weg elk

recht, dat de Staat aan de verhoudingen van vóór 1795 zou hebben kunnen ontleenen.

Zijn organiseering van het Kerkelijk *Beheer* door de K. B. van 1819—23 heeft dus met de organisatie van het Kerkelijk *Bestuur* door de K. B. van 1816—52 éénzelfden oorsprong in goevernementeele wilkeur. Wat derhalve wel mogelijk ware, is dat de Staat in *beiden* zijn wilkeur recht bleef noemen. Maar wat we onmogelijk achten: het is, dat de Staat de organisatie van het *Beheer* wegneme, en die voor het *Bestuur* late staan.

Heeft de Staat dus thans, door het K. B. van Februari 1866, den éénen tak van zijne organisatie, die van het *Beheer*, weggenomen; dan is aan ónze zijde de consequentie, zoo we thans ook afsnijding vragen van den anderen tak. Dan hebben we recht tot de verklaring: dat de Staat bij weigering van voldoening aan dezen eisch, zijn wilkeur door het Besluit van 1866 slechts te sterker gebrandmerkt heeft.

Er is nog een vergoelijking van wilkeur denkbaar, zoolang de daad in haar geheel blijft. Maar gaf ze zich eenmaal half gewonnen, dan ontvalt haar zelfs de schijn.

2°. De scheiding van Kerk en Staat.

We vragen thans niet, of men dit beginsel bestrijdt of onderschrijft. We constateeren alleen, dat door den Staat dit beginsel thans aanvaard is, als leidend beginsel bij de regeling van zijn verhouding tot de verschillende gezindheden.

Maar wat bespeurt men thans bij elk Kamerdebat over deze schijnbaar zoo eenvoudige kwestie? Wat bespeurt men niet minder in de houding van elken minister, die met de administratie van eeredienst belast wordt?

Immers dat het zoo klare beginsel reeds bij den aan-

vang der discussie onder tal van exceptioneele bezwaren zoek raakt, en dat elk minister, die in beginsel de scheiding van Kerk en Staat proclameerde, in de Kamer al zijn krachten inspant, om de uitvoering van dit beginsel te weêrstaan.

Van waar dit verschijnsel? vraagt ge.

Van waar anders, dan dat de doorvoering van een beginsel onmogelijk is, zoolang men staan blijft op een grondslag, die in een tegenovergesteld beginsel zijn kracht heeft.

Dat deed men dusver, en daardoor gevoelde men zich nooit vrij. Daardoor verliep zich elke discussie in een debat over exceptiën, waaronder het beginsel zelf begraven werd. Daardoor verlaagt zich elk minister tot de onbehagelijke figuur, van als verdediger op te treden van een toestand, dien zijn beginsel bestrijdt.

Juist dus omdat de Staat een beginsel aanvaard heeft, dat bij de oplossing van alle kwestiën, die tusschen Staat en Kerk hangende zijn, tot richtsnoer moet dienen;

en toch die oplossing onmogelijk blijft, zoolang de K. B. van 1816—52 feitelijk een tegenovergesteld beginsel handhaven;

moet in het belang van den Staat zelf, én krachtens het aanvaarde beginsel, én om de oplossing der hangende kwestiën naar den eisch van dat beginsel mogelijk te maken, vóór alles aan den Staat gevraagd worden, dat het de Besluiten van 16—52 vernietige.

Mét die Besluiten is doorvoering van het beginsel onmogelijk.

Eerst als die Besluiten vernietigd zijn, verkrijgt het beginsel zijn kracht.

Eindelijk:

3°. De kwestie van het onderwijs.

Moet de verdeeldheid, door de onderwijs-kwestie in den lande gewekt, de bezorgdheid van ieder Staatsman wekken, we mogen dan inwilliging van den Staat wachten van elken eisch, die ons de oplossing dier kwestie naderbrengt. En dit gevolg belooft de vrijmaking der Hervormde Gemeenten ontegenzeggelijk.

Wat toch is het hoofdelement in den strijd, die over het onderwijs gestreden wordt? Het godsdienstonderwijs.

Is derhalve het besef algemeen, én dat het godsdienstonderwijs in onze Kerk niet aan de behoeften voldoet, én dat bij de tegenwoordige verhoudingen de Kerk volstrekt machteloos is, om de regeling van het godsdienstonderwijs op beteren voet te brengen, dan volgt hieruit, dat de Staat, die, ter wille van de onderwijskwestie, bij die regeling het uiterste belang heeft, verplicht is aan de gemeenten het eenige terug te geven, wat ze voor het tot stand brengen dier regeling behoeven: de nu nog door de Besluiten van 1816—52 zoo jammerlijk gebondene vrijheid.

Hard is het voor de Hervormden in den lande, wat zij godsdienst achten, van de school verbannen te zien. Maar als de Staat ons zijn godsdienstlooze scholen biedt, onder verklaring, „dat het godsdienstonderwijs aan de Kerkgenootschappen blijft overgelaten," terwijl het voortgaat ons een Kerkgenootschap op te dringen, dat ons op tal van plaatsen geen ander godsdienstonderwijs geven kan, dan wat voor ons volstrekt onbruikbaar is, — dan gevoelt ieder, dat ons een dubbele hardheid daarmede wordt aangedaan, en die verklaring van Staatswege weinig van een bespotting verschilt.

En daarom, eerst als de Besluiten van '16—52 zijn

opgeheven, en daarmeê de Gemeente de vrijheid terug erlangt, om een godsdienstonderwijs naar den eisch van haar leven te scheppen, zal van een overlaten van het godsdienstonderwijs aan de Kerkgenootschappen sprake kunnen zijn. Er zal dan een oorzaak van verbittering zijn weggenomen. Want, al blijven we ook dan nog het beginsel, waarvan de Staat uitgaat, onaannemelijk achten, er zal ten minste dit gewonnen zijn: dat aan de oprechtheid zijner verklaring wordt geloofd.

Voegen we daarbij, dat de antecedenten der meeste Conservatieve Ministeries eer op behoud dan op losmaking van den band tusschen Kerk en Staat schijnen te wijzen, dan is de omstandigheid dat we thans een niet-conservatief Ministerie aan het bewind hebben, een prikkel te meer om het stellen van dien eisch niet te vertragen.

En het is daarom dat we én om het precedent in zake het Kerkelijk beheer, én ter wille van het door den Staat aanvaarde beginsel van scheiding tusschen Kerk en Staat, én ter wegneming van een rechtmatigen grief in de onderwijskwestie, — uit politiek belang het oogenblik gekomen achten, om zonder vertraging de doodsklok te luiden over die Koninklijke besluiten, wier onwettige geboorte te duidelijk gebleken is, dan dat we aan een eervolle begrafenis denken kunnen.

II. Maar ook op den toestand der Kerk dient gelet. Pleit, wat we in de Kerk gebeuren zien, bij de vraag naar „de tijdigheid van den maatregel" vóór of tegen?

En dan vestigen we de aandacht op een *viertal* omstandigheden, die dringend tot het nemen van dien maatregel manen.

1°. De uitvoering van Artikel 23.

We weten, hoe door velen aan de uitvoering van

dat artikel een argument juist *tegen* het stellen van dien eisch ontleend werd. Maar, het redebeleid hunner tegenspraak overtuigde ons niet.

Waartoe de intrekking dier besluiten? zoo vraagt men. Ziet ge dan niet, hoe art. 23 ook zonder dien krassen maatregel, ons van zelf naar ons doel leidt. Wat tal van Kerkeraden, vroeger in moderne handen, is thans niet reeds door rechtzinnig personeel bezet? Hebt ge dan niet bespeurd, hoe die ontzettende omkeer reeds nu op de Classikale besturen werkte? Ga zoo de metamorphose onzer kerk slechts voort, en immers in weinige jaren is het meerendeel der klassicale, en daardoor dat der Provinciale besturen door leden onzer richting bezet, en zonder stoot en zonder schok zal dan van zelf de weg gebaand zijn, om ook de Synode te veroveren.

Met den heer Groen blijven we hun, die zoo spreken, toeroepen: „Artikel 23 is geen geneesmiddel. Een palliatief, dat nooit het eenig afdoend panacé: intrekking van het Besluit van '16 kan vervangen."

Voor het foutieve der kansrekening blijven we verwijzen naar het in de „Vereeniging" geleverde betoog onder het opschrift „*De werking van Artikel* 23."

Voor ons tegenwoordig doel zeggen we alleen dit:

Vooreerst, dat de verkiezingen der Classicale Besturen, ja, van vooruitgang getuigen, maar van een vooruitgang die in reden van *één* tot *tien* staat, vergeleken bij den vooruitgang in de Kerkeraden zelven.

Ten tweede, dat de houding der orthodoxen in de herwonnen Kerkeraden en Classicale besturen, nog eens te over de waarheid heeft bewezen: dat de dampkring onzer tegenwoordige organisatie zelfs het edelste strijdvuur verdooft.

Maar *ten derde*. Bovenal hier willen we op gelet hebben.

Wat men ons tegenwerpt, is een gelegenheidspolitiek, een onzedelijke kansberekening.

Door een onrechtvaardige Kieswet, onderdrukt ge elke minderheid.

Met de modernen plaatst ge u op eenzelfde rechts-basis, en laat u door partijzucht — bij die gemeenschappelijke basis onvoegzaam — verleiden om den kerkelijken dood te zoeken van hen, met wien ge u openlijk in rechtsverbond vereent.

Eindelijk wat alles afdoet. Ge pleegt de ergste revolutie, door uw kerk op het revolutionair beginsel van stemmenmeerderheid te bouwen. Ge geeft aan Christus in uw kerk plaats, maar op grond dat Hij zijn bestaanrecht in uw Kerk met den Anti-christ deele. Ge maakt een toekomst mogelijk, waarin nog eens het ongeloof uw Kerk overheerschen zal, maar dán, naar het door u gegeven recht.

Niet ernstig genoeg kunnen we daarom tegen de beginsellooze verheffing van dat art. 23 waarschuwen. Als overgangsmaatregel moet het met vreugde begroet worden 1). Beginsel van Kerkrecht wordt het in de Kerk van Christus nooit.

Vraagt men, waarom we dan thans op dat artikel wezen? Juist om den uitstekenden dienst, dien het als overgangsmaatregel bewijst.

Denk u den toestand onzer Kerk vóór 1867, en vergelijk dien met den toestand, waarin we thans verkeeren, en ieder zal inzien dat de opheffing der Synodale

1) Ter rechtvaardiging van deze uitspraak verwijzen we naar een in 1867 uitgegeven brochure: *„Zullen wij den Kerkeraad machtigen of het stemrecht aan onszelven houden"*, bij A. J. Blom te Cuilenborg.

organisatie, die vóór 1867 uiterst hachelijk zou geweest zijn, thans geen kommer meer behoeft te wekken.

Juist nu door de werking van art. 23 de gemeenten aanvankelijk, zij het ook op valschen grondslag, georganiseerd zijn, behoeft de grondslag slechts veranderd te worden, om bij wegvalling der oude organisatie langs natuurlijken weg een betere te doen ontstaan.

Men wijst zoo dikwijls op het vele goede, dat in onze organisatie is. Ook wij erkennen dat. Maar als ge daarom het Besluit van 1816 woudt handhaven, antwoorden we u: Behoud zoo ge wilt die goede organisatie; alleen plaats ze op een ander fundament.

Het standbeeld is zóó schoon! roept ge, maar ge stemt toe, dat het voetstuk waggelt. Wat dan natuurlijker, dan het schoone beeld van het slechte voetstuk af te nemen, en op een beter voetstuk neer te zetten. Welnu, dat waggelend voetstuk is het „Kon. Besl. van 1816." Dat betere voetstuk zal de „vrijheid der gemeenten" zijn.

We herhalen dus: Juist omdat artikel 23 ons een begin van gemeente-organisatie gaf, kan thans het Besluit van '16 worden weggenomen, dat zonder art. 23 niet had kunnen vernietigd worden, zonder ons den jammer te brengen der anarchie.

2⁰. De breuke die dreigt tusschen predikanten en gemeenten.

Bij voortduring van den bestaanden toestand, dreigt het ernstig gevaar: dat de rechtzinnige gemeenten meer en meer van de rechtzinnige predikanten worden vervreemd.

Allerwege vertoont zich het feit, dat de gemeenteleden zelven handelend optreden, zonder de leiding der predikanten te vragen.

In tal van kringen uit zich een lang bedwongen mis-

noegen over het lijdelijk nietsdoen van hen, die men vooraan in den strijd zou wachten.

In meer dan éénen kerkeraad werd de verhouding tusschen de kerkeraadsleden uit de gemeente en de rechtzinnige predikanten, reeds meer gespannen dan beiden welkom kon zijn.

Men zal met ons dit verschijnsel betreuren.

Niet uit zucht naar clericalisme. Want we zouden alle hoop laten varen bij hem, wien dat onheilig zuurdeeg nog in het bloed bleek te zitten.

Ook niet, alsof het iniatief der gemeenteleden niet als een gelukkig levensteeken door ons werd begroet.

Maar wel, omdat der gemeente van Christus niets jammerlijkers overkomen kan, dan het wegvallen van dat natuurlijk vertrouwen, dat tusschen de gemeente en haar voorgangers moet bestaan.

En van waar nu ontstond die spanning? waarom werd ze niet vroeger bespeurd?

Omdat vroeger de niet-rechtzinnige meerderheid der Kerkeraden aan de geloovigen predikanten elk ander dan lijdelijk verzet onmogelijk maakte.

Nu daarentegen door de werking van art. 23 die meerderheid rechtzinnig werd, en dus de verontschuldiging voor die lijdelijkheid is weggevallen, verwachtte de gemeente de *daad*, die op het *protest*, zoo meende ze, moest volgen.

Toch vergistte zij zich.

Dit moest *niet*. De rechtzinnige predikanten zijn nog even sterk gebonden, zoo *na* de invoering van art. 23 als *voorheen*. Want de organisatie onzer Kerk bleef, en die maakt hun elke vrije beweging onmogelijk.

En daarom maak de Kerk vrij, en vrij zullen ook

uw leeraars worden, zoodra geen Staatsinmenging zich meer stellen zal tusschen u en uw natuurlijke leiders.

Derhalve. Ook ter voorkoming van de noodlottige breuke, die tusschen predikanten en gemeente dreigt, vragen we: neem vóór alle dingen het Kon. Besl. van 16—52 weg.

3°. De bijgemeenten.

Wat beleeft men?

Dat in een stad, waar thans de meerderheid der Hervormde gemeente zich vóór het geloof der vaderen heeft uitgesproken. Waar de Kerkeraad met mannen van rechtzinnige professie bezet is. En de predikers al meer de belijdenis der vaderen uitspreken. Niettemin, naast die Hervormde gemeente, tal van kleinere gemeenten bestaan, die zich geen anderen grondslag dan de Gereformeerde belijdenis kozen, en dus niet principiëel, maar alleen om onze valsche Kerkorganisatie tegen de Hervormden overstaan.

We bedoelen daarmede allereerst de Christelijk-gereformeerde (afgescheiden) gemeenten, in heur verschillenden nuancen. Maar voorts ook de vrije gemeenten. En niet minder de groepen van Gereformeerden, die zich in bijzondere vergaderingen vereenigen.

Bestond er tusschen deze verschillende gemeenten verschil over de opvatting der waarheid, — we zouden ernstig elke poging veroordeelen, om wat niet samenhoort, samen te huwen.

Maar dit blijkt *niet*.

De Gereformeerde belijdenis is aller symbool.

Alleen het kerkrechterlijk vraagstuk scheidt hen dus.

En nu vragen we: Kan het goed voor God zijn, dat een deel der Gereformeerden van hun Gereformeerde broe-

ders gescheiden is, terwijl een schare van Anti-gereformeerden met u is verbonden?

Wat zal voor dat kwaad herstel brengen? Waardoor is hereeniging mogelijk van wat samenhoort, en scheiding van wat nimmer samengroeit?

Immers, er is geen ander middel, dan verbreking van den *onnatuurlijken* band, opdat de *natuurlijke* band zich weer vormen kunne. En de losmaking van dien band — we zeggen niet de los*scheuring* — neen, maar de *losmaking* van dien band, hoe zult ge die anders verkrijgen dan door het Koninklijk Besluit van '16 te vernietigen?

We zeggen dit niet minder met het oog op de Christelijke kringen, die zich binnen onze Kerk, in plaatsen als Winterswijk en elders, werkelijk als bijgemeenten, gevormd hebben.

Dank zij der gezegende werkzaamheid der Confessionneele Vereeniging op het gebied der Evangelisatie, heeft zich daar een krachtigen kern gevormd voor een waarlijk Hervormde gemeente. Maar, terwijl kerk en pastorij en fondsen der gemeente in handen van antigereformeerden zijn, moeten zij zich in eigen boezem zoeken te redden.

Al sterker dringt de overtuiging door, dat deze toestand op den duur onhoudbaar is. Het gemis van het Avondmaal, het ongedooptblijven der kinderen, het ontbreken van elk gemeentelijk verband, de stoornis in de armenverzorging, en wat jammerlijke gevolgen er meer uit die valsche verhouding voortvloeien, kunnen *voor een tijd*, maar niet *lang*, geduld worden.

Het vormen van afzonderlijke gemeenten naast de Hervormde, zal steeds in veler oog bedenkelijk blijven.

Op herwinning van invloed in het gemeentelijk orga-

nisme bestaat, in tal van plaatsen, geen aanwijsbare kans.

Ook met het oog dus op die lijdende deelen onzer Hervormde gemeenten. Ook ter wegneming van dien misstand, die met den dag ondragelijker wordt. Ook ter teruggeving van den „*gemeentenaam*" en het „*gemeenterecht*" aan wat feitelijk „*gemeenten*" geworden zijn, eischen we wegneming van het eenig beletsel, dat ons van het gewenschte doel verwijderd houdt. En dat beletsel, het is ook hier weer geen ander, dan het Koninklijk Besluit van anno zestien. Eindelijk:

4°. de strijd van Synodaal of antisynodaal is door een strijd van hoogere orde in onze Kerk verdrongen.

De echte Synodalen, de Synodalen „quand même" sterven uit. Mannen die voor het Synodale wezen den handschoen opnemen, met een zóó marmerkoude ongevoeligheid voor het lijden der Kerk, als onlangs Ds. Knottenbelt het deed, zijn zeldzaamheden geworden.

Er was een tijd, dat men om het Synodale wezen als *doel* van den strijd te wapen liep. Een tijd, waarin men van dat Synodale wezen als zóódanig heil verwachtte.

Thans niet meer.

Wie thans nog tegen vrijmaking der Kerk strijden, gebruiken het Synodale wezen slechts als *middel*.

Hun doel ligt verder.

Bij de modernen, om door het *Kerk*genootschap tot het *genootschap*. Bij de orthodoxen, om door het Kerk*genootschap* tot de *Kerk* te komen.

Intrekking van het Besluit van '16 zou dus vroeger bedenkelijk zijn geweest. In de jaren, toen nog een 400tal predikanten uit de noordelijke provinciën zich ten behoeve

van dat Besluit bij de Synode adresseerde, zou de eisch, om intrekking ervan, een principieelen strijd in het leven hebben geroepen.

Maar voor wien, zoo vragen we, is „synodaal of anti-synodaal” thans nog het Schibbôleth in den strijd des levens?

Wie, die meêleeft, gevoelt niet, dat de vraag van „*vóór* of *tegen* Christus,” allengs die van „*vóór* of *tegen* de Synode” is komen verdringen.

Een principiëele strijd om wat we als eisch van het recht, om wat we in naam der Grondwet vragen, is thans dus binnen onze Kerk ondenkbaar geworden. En ook daarom dus meenen we, dat thans de ure voor een maatregel gekomen is, die *door* den loop der tijden haar bedenkelijke zijde geheel verloren heeft, en juist *om* dien loop der tijden ons een verhoogden zegen brengen kan.

Hetzij we dus op den *Staat*, hetzij we op de *Kerk* het oog vestigen, van beide zijden dringt de eisch, dien we der gemeente op de lippen legden, zich als bij uitstek *tijdig*, als juist *thans* gewettigd, aan ons op.

Reeds vond de stem, die vernietiging van de Koninklijke Besluiten vraagt, in onze bladen, in onze maandschriften, bij onze juristen, bij gemeente en leeraars weerklank. Wie twijfelt er aan, of o o k i n h e t p a r l e m e n t zal onze eisch den Minister van Justitie worden voorgelegd.

En vonden we gehoor, — hier zijn we zeker van, — ook de niet-kerkelijke wereld zou zich verheugen, dat er eindelijk een middel was gevonden, om een einde te maken aan het jammerlijk schouwspel van innerlijke verdeeldheid en krachtelooze onmacht, dat het grootste onzer kerkgenootschappen, tot schade van het nationale welzijn, sints jaren onzer natie bood.

IV.

Vang een vogel in de vrije lucht.

Sluit dien eerst op in een kooi.

Neem hem dan uit de kooi, en bind hem met een koord aan de kruk, — en gij zult een duidelijk beeld hebben, van wat de Staat in 1816 en 1852 met de „Gemeenten Christi" in deze landen heeft gedaan.

Die *„vogel in de vrije lucht,"* was onze hervormde gemeente van vóór 1816.

Die *„vogel in de kooi,"* is ze door het Besluit van 1816 geworden.

Die *„vogel op de kruk,"* is ze thans nu het Besluit van '16 in dat van '52 is verzacht.

Daarom protesteeren we tegen hen, die zeggen, dat de kerk sints '52 haar vrijheid heeft teruggekregen.

Want zeker „de vogel op de kruk," kan een eindweegs opvliegen, maar toch is hij niet vrij. Hij blijft aan het koord, die koorde aan de kruk gebonden. En al ziet menigeen van ver de fijne koorde niet, zij is er toch, en de vogel voelt haar zeer wel.

Maar niet minder krachtig is ons protest tegen hen, die wel de Besluiten van '16 en '52 willen wegnemen, maar liefst de creatuur dier Besluiten (de Synodale organisatie) lieten staan.

Dat zou zijn, wel de koorde van de kruk, maar niet den vogel van het koord losmaken. En laat ge den vogel mèt het koord wegvliegen, dan blijft hij in zijn vlucht belemmerd, en raakt straks het koord in de twijgen van een boom verward, dan derft hij zijn vrijheid voor altijd.

Daarom stelden we dan ook aan den Staat niet slechts

een *twee*voudigen, maar een *drie*dubbelen eisch. Niet maar intrekking van het Besluit van '16 en intrekking van het Besluit van '52, maar ook het nemen van een overgangsmaatregel, waardoor we niet slechts van den Staat, maar ook van zijn creatuur: het Synodale wezen, verlost werden.

Wie de curateele opheft, moet den gerehabiliteerde ook vrijmaken van zijn curator: in casu, de Synode.

Deed de Staat dit niet. Nam hij zonder meer de Kon. Besluiten terug, dan begrijpt ieder, wat gebeuren zou.

Het Synodale wezen zou dan eenvoudig blijven wat het is. Het Staatscreatuur zou onze kerk blijven overheerschen, en ook onzer zou de ervaring zijn, dat het lot van den gevangene eer harder dan beter wordt, zoo ge hem uit de handen van den *heer* in die van zijn *onderhoorige* doet overgaan.

Alleen door den Rechter zou dan de vrijheid der gemeenten, die vrijheid begeerden, kunnen erkend worden.

Maar ook al won men daar zijn pleit, dan nog zou de verandering slechts schijnbaar wezen. Er zouden dan eenvoudige enkele vrije gemeenten meer in den lande ontstaan, maar het kerkgenootschap *„en gros"* genomen, zoo even gebonden blijven als thans. We zouden een *„da capo"* der Afscheiding, nu zonder dragonnades, en met overgang van het kerkelijk goed beleven, maar de overheersching der hervormde gemeenten bleef in haar geheel.

Daarom stelden we aan den Staat ook onzen *derden* eisch. Werd door den Staat het onrecht gepleegd, op hem rust dan ook de verplichting, om het gepleegde onrecht zooveel mogelijk te herstellen. Om derhalve ook bij het vervullen van dien eisch, ook bij het nemen van

dien overgangsmaatregel, voor teleurstelling en misgrepen bewaard te blijven, moet thans ten slotte nog een antwoord op de vierde en zeker niet de minst gewichtige vraag gezocht worden:

Hoedanig moet die overgangsmaatregel zijn? 1)

Zóóals bij het Besluit van 9 Februari 1866 n_0. 3?
Zóó als bij het Kerkelijk Beheer?
Wij gelooven het niet.

Hiertegen pleit én de uitvoering aan dit Besluit gegeven én de opinie van deskundigen.

De uitvoering van het Besluit. Want thans reeds is het voor ieder duidelijk, dat het meerendeel onzer Nederlandsche gemeenten ten prooi is geweest aan eene moeilijk te verschoonen duperie. Door een fictie heeft men het Koninklijk Besluit op zijde geschoven. En zelfs de minister van Bosse heeft zich, ondanks zijne beginselen, laten verleiden, om op het sleeptouw der kerkelijken in hun heerschzuchtig drijven mee te gaan.

Maar ook de opinie der deskundigen. Want, hoe men ook getracht hebbe het Utrechtsch Comité verdacht te maken, nogtans heeft én het Algemeen Collegie van Toezicht in zijne jongste circulaire, én Prof. Boneval Faure in zijne recensie van Mr. Boelen's geschrift, én de zeer moderne predikant Nolst Trénité in een modern weekblad, ja, hebben tal van zeer liberale advocaten, wier namen we kieschheidshalve verzwijgen, de juistheid van zijn juridisch standpunt erkend.

1) Met een kleine wijziging meenen we de 4de vraag, dus juister te formuleeren.

Wil de Staat der Gemeente dus recht doen. Is het hem ernst, meer ernst dan het Mr. van Bosse bleek te zijn, met de scheiding tusschen Kerk en Staat. En wil hij zich vrijwaren, dat niet wederom door spitsvondigheid der kerkelijken zijn daad illusoir worde gemaakt. Wil hij i. é. w., dat de Kerk waarlijk vrij zal zijn. Dan staat dit onherroepelijk vast: *Zoo als hij in '66 deed, zóó doe hij thans niet.*

Integendeel.

Wil de Staat werkelijk zijn doel bereiken, en zóó de de vrijheid der Kerk decreteeren, dat zij werkelijk vrij worde, dan zal het desbetreffend Koninklijk Besluit moeten uitgaan van de volgende beginselen:

1⁰. de gevolgen van de inmenging van den Staat in het Kerkelijk Bestuur moeten zooveel doenlijk door den Staat zelven vernietigd worden.

2⁰. de Staat moet zich in zijn acte van afstand zoo na mogelijk aansluiten aan den toestand van vóór 1816.

3⁰. de Staat moet zorg dragen, dat de Kerk niet ten prooi worde aan anarchie.

4⁰. de overgangsmaatregel moet zóódanig genomen worden, dat elke nieuwe organisatie, die zich vormen mocht, werkelijk uit de gemeenten voortkome, en niet dan vrijwillig en met bewustheid door de gemeenten worde aanvaard.

Herstelling van den toestand van vóór 1816 is eenvoudig onmogelijk. De gemeente heeft ook onder de haar opgedrongen organisatie die vijftig jaren geleefd. Dat leven weg te cijferen is ondoenlijk. Het te ignoreren baat niet. Niet met de gemeente van vóór 1816 heeft de Staat te

doen, maar met de gemeente, gelijk ze, bij opheffing der tegenwoordige organisatie, zal blijken door de organisatie te zijn geworden.

De daad van 1816 was revolutionair.

Eisch der anti-revolutie is dus, wegneming van wat daad dier revolutie was. Maar repristineeren, en dus een streven naar het onmogelijke zou het zijn, zoo men de ontwikkeling van het leven ook onder de revolutie loochenen wilde. Op den revolutionairen akker, maar niet naar den regel der revolutie, ging ook hier de ontwikkeling van het leven voort.

De Staat heeft dus vrij te maken: *niet* de gemeenten van 1816, waarvan de leden voor het meerendeel reeds ontslapen zijn; maar *wel* de gemeenten van 1869, gelijk die thans bestaan, en door continuiteit des levens uit die van '16 zijn gegroeid.

Bij de allereerste vraag, in wier handen de Staat het Kerkbestuur hebbe over te geven, moet het antwoord derhalve aldus luiden: aan de natuurlijke erfgenamen en opvolgers van hen, aan wie hij dit Bestuur in 1816 heeft ontnomen.

Staat het nu, naar het onloochenbaar getuigenis der historie vast, dat in de kerken van vóór 1816 het kerkbestuur bij de *gemeenten* berustte, en van haar uit in classen en provinciale (particuliere) Synoden opklom:

dan volgt hieruit, dat de Staat aan de „*Gemeenten*" het kerkbestuur ontnomen heeft, en dus in zijn acte van afstand, aan de „*Gemeenten*" dit Bestuur moet terug geven.

Een tweede vraag is: of de kerkeraden, die van ouds de gemeenten representeerden, ook thans nog als vertegenwoordigers dier gemeenten kunnen optreden.

Kan men niet loochenen, dat de organisatie van '16 ook op de samenstelling der kerkeraden haar invloed heeft geoefend, dan moet de mogelijkheid van *„denatureering"* hier worden erkend.

Alleen dáár dus, waar door de uitvoering van art. 23 de kerkeraden door de gemeenten zelven zijn benoemd, kan de Staat de kerkeraden als vertegenwoordigers der gemeenten beschouwen.

Daarentegen. In gemeenten waar de coöptatie voortduurde, zal hij zich niet tot de kerkeraden, maar tot de gemeenten zelven hebben te wenden.

Ten derde ontstaat de vraag: hoe de Staat uit de verschillende gemeenten een „Constituante" kan samenroepen, die niet te klein, noch te talrijk, de gezamenlijke gemeenten kunne vertegenwoordigen.

Niet aan alle gemeenten kan gelijken invloed op die vertegenwoordiging worden verleend. Amsterdam kan niet met Nieuw-Amsterdam, in Drenthe, gelijk staan.

In aansluiting aan den toestand van vóór 1816 zullen bij het samenroepen dier vertegenwoordiging dus deze regels moeten gelden:

1°. dat elke gemeente tweemaal zóóveel gecommitteerden benoeme als er in haar midden predikantsplaatsen zijn. 1)

2°. dat elke kerkeraad en elke gemeente vrij zij te committeeren, wie zij uit haar midden wil, mits leden der gemeenten.

De vaste deputatie der predikanten mag niet worden aangenomen, daar art. 23 op de reeds gevestigde predikanten geen invloed had, en de thans dienstdoende

1) Zoo was de vertegenwoordiging van oudsher.

predikanten schier allen hun radicaal aan de organisatie van '16—'52 ontleenen.

Daardoor zou dus de representatie vervalscht worden.

3°. Dat door de dus benoemde „gecommitteerden" van de verschillende gemeenten bij schriftelijke stemming benoemd worden 50 afgevaardigden, plus één.

Getrapte verkiezing, door tusschenschakel der classen mag niet aangenomen, daar *a.* de classen thans gereconstruëerd zijn naar de organisatie van '16, en *b.* de minderheden dusdoende niet tot haar recht zouden komen.

Een engere vertegenwoordiging is noodig, daar een vergadering van tweemaal c. 1500 afgevaardigden te groot zou zijn. Het getal van minstens 51 leden wordt vereischt om speelruimte te laten voor de verschillende nuancen. Het oneffen getal schijnt wenschelijk om het staken der stemmen te voorkomen.

Is langs dezen weg eenmaal het middel gevonden, om krachtens de beginselen, waarvan geheel de maatregel uit moet gaan, een van den Staat en de Staatsorganisatie geheel onafhankelijke vertegenwoordiging der kerk te vinden, dan lost al het overige zich van zelf op.

De Staat benoeme dan eenvoudig een Commissie van *dertien* personen, met den last om:

a. die kerkeraden, die door de gemeenten of een kiescollegie gekozen zijn, uit te noodigen, binnen zes maanden na dato het vereischte getal gecommitteerden te benoemen, en mededeeling hunner namen te doen;

b. die kerkeraden, die nog door coöptatie gekozen zijn, uit te noodigen binnen gelijken termijn gecommitteerden te doen benoemen door de gemeenteleden. Voor die stem-

ming gelde de verkiezingswijs volgens art. 23. Met verzoek binnen éene maand te melden, of hij hiertoe genegen is.

Indien niet, een Commissie uit de gemeente te benoemen, die de verkiezing doe plaats hebben.

c. Aan de benoemde „gecommitteerden" persoonlijk binnen éene maand te doen toekomen, een verkiezingslijst ter benoeming van 51 afgevaardigden, met verzoek die binnen éene maand ingevuld, verzegeld en ongeteekend aan haar adres terug te zenden. De verzending en terugzending dezer biljetten heeft plaats in losse omslagen.

d. De ingevulde en verzegelde stembiljetten uit hunne omslagen te nemen, gezamenlijk in een bus te werpen, en voorts binnen veertien dagen na verloop van den termijn van ontvangst, den uitslag der stemming op te maken, aan de benoemde mede te deelen en voorts te publiceeren.

Herstemming en nieuwe stemming bij eventuëel bedanken voor de benoeming, op gelijke wijs te doen plaats hebben, binnen twee maanden na dato.

e. Binnen veertien dagen daarna de benoemden op te roepen tot een vergadering, te houden te Amsterdam, anderhalve maand na verloop van dezen termijn, en dus op den jaardag harer benoeming.

f. Na constitueering dezer vergadering af te treden.

Is op deze wijze na verloop van één jaar zoodanige vergadering tot stand gekomen, dan moet aan haar in last worden gegeven:

a. Te beslissen of zij als constituante voor eene nieuwe organisatie wenscht op te treden, of wel langs anderen

weg een constituante saam wil roepen, opdat de schijn zelfs vermeden worde, dat de vrijheid der gemeenten ter organiseering niet ten volle werd erkend.

b. Zoo zij niet zelve optreedt, zorg te dragen, dat binnen één jaar zoodanige Constituante zij saamgeroepen.

c. Zoo zij zelve optreedt, binnen verloop van één jaar een nieuwe voorloopige kerkorde te ontwerpen en ter beoordeeling aan de kerkeraden en gecommitteerden toe te zenden, die binnen zes maanden na dato hun bedenkingen daarop doen kennen.

d. Binnen een half jaar na verloop van dezen termijn de concept-kerkorde te herzien met het oog op de ingebrachte bedenkingen, en het dus gewijzigd concept aan de stemgerechtigde mansledematen der gemeenten ter aanneming of afwijziging toe te zenden; met uitnoodiging om binnen zes maanden door middel der gecommitteerden hiervan te berichten.

e. De gemeenten, die deze kerkorde hebben aangenomen, uit te noodigen zich op den voet in de kerkorde voorgeschreven, binnen één jaar in classen en synoden, of op welke wijze dit ook worde voorgeschreven, te organiseeren.

Zes maanden na het verstrijken van dien termijn, dus vijf (of zes) jaren na de dagteekening van het Kon. Besluit, verklaart de Staat de besluiten van '16—52, met al de gevolgen van dien voor vervallen.

Acht men dien termijn van overgang te lang, men zou dien des noods een tweetal jaren bekorten kunnen. Maar alle overhaasting achten we schade te zijn. Er moet tijd, ruime tijd, aan de gemeente gegeven worden, om zich op den nieuwen toestand voor te bereiden, en haar denkbeelden tot klaarheid te brengen.

Bij de intrekking dier besluiten verklare de Staat tevens te zullen erkennen, alle Hervorde gemeenten, die, hetzij afzonderlijk hetzij in verbinding met anderen, die erkenning vragen met overlegging van haar gemeentelijk reglement, of de gemeenschappelijke kerkorde, die zij in vereeniging met anderen hebben aangenomen.

Het spreekt van zelf, dat het dan optredend Bestuur zal moeten beginnen met te doen wat elk nieuw Bestuur doet, dat een vroeger vervangt: Voorloopige homologatie der gedane benoemingen, en voorloopige uitvaardiging der bestaande reglementen en verordeningen, behoudens de volstrekt noodzakelijke, uit de kerkorde voortvloeiende, wijzigingen.

Op grond der nieuwe kerkorde zal dan allengs een nieuwe regeling van het Bestuur in al zijn vertakkingen kunnen ontstaan. Het vele goede in de tegenwoordige organisatie zal daarin overgaan. Het min goede verbeterd. Het onhoudbare vervangen worden. En langs geleidelijken weg zal zich een nieuwe kerkinrichting vormen kunnen, die uit den boezem der gemeenten zelven opgewassen, in haar leven zelf wortelen, en dus met de gestadige wijziging van dat leven, van zelf veranderen en vergroeien zal.

Voor anarchie zal de Staat ons dan hebben behoed.

En ook al bleek het dan, dat de Hervormde Kerk allengs te zeer een tweedraehtig gezelschap was geworden, om allen die in naam tot haar behooren tot nieuwe eenheid te verbinden. Al bleek het, dat gelijk voorheen, wel de gemeenten eener enkele provincie, maar niet die van het gansche rijk zich samen wenschten te verbinden. Al bleek het dat voorloopig enkele gemeenten liever van alle verbinding met anderen wenschten af te zien. Welnu, zoo

dit de eisch van haar leven is, moet dat leven zich aldus uiten.

Of en hoe de gemeenten zich organiseeren willen, dit moeten zij zelven weten. Noch de Staat, noch zich zelf opwerpende voogden, noch onverbeterlijke clericalen, hebben ook maar een schijn van recht, om haar te organiseeren naar denkbeelden, die het leven der gemeente niet uitdrukken.

Alleen het vrije leven blijft gezond, en alleen volledige vrijheid kan ook onze kranke kerk op den weg der herstelling leiden.

Thans is het leven in haar midden onnatuurlijk. Elke acte die van haar uitgaat gewrongen en onwaar. Geen enkele betrekking in haar organisme stemt met den conscientie-eisch overeen.

Vandaar dat ze krachteloos is, en den bloei van het godsdienstig en zedelijk leven eer belemmert dan bevordert.

Haar onnatuurlijke gebondenheid doet haar ten prooi zijn aan de verbeten worsteling van twee machtige partijen. Verbittering in plaats van liefde heerscht daardoor onder haar leden, en felle hartstocht, die naar geen recht meer vraagt, om geen plicht zich meer bekreunt, maakt het kweeken van vromen zin onmogelijk.

Zulk een toestand mag niet bestendigd. Niet slechts zij zelve lijdt daarbij, maar ook de natie, ook de Staat.

Immers hoe meer de overtuiging veld wint, dat de Staat zich op het stoffelijk gebied moet terugtrekken, om de kweeking van godsdienstzin en zedelijkheid aan Kerk en Maatschappij over te laten, — dés te noodlottiger, dés te verderfelijker is het voor ons volk te achten, dat de grootste onzer kerken, juist door haar gebondenheid, dien plicht niet vervullen kán: eer hartstocht dan vroomheid:

eer verbittering dan liefde kweekt: en door het onware van haar eigen toestand ons meer gewent aan wat geplooid en gewrongen is, dan ons voor eerlijkheid en oprechtheid wint.

De vraagstukken die dan nog overblijven zullen zich van zelf oplossen. We stippen ze slechts even aan.

1. De Oost-Indische kerken. Ook die moeten vrijgemaakt. Van Staatsdwang ontbonden. Als protestantsche gemeenten gehandhaafd, of in Luthersche en Gereformeerde gesplitst, naar zij dit zelven wenschen. En niet door Staatstusschenkomst, maar alleen uit vrijen aandrang zal de betrekking tusschen de gemeenten hier en ginds kunnen geregeld worden, zoo dit beiderzijds wordt begeerd.

2°. De synodale fondsen. Op dezen behouden alle gemeenten recht. Verbinden dus alle gemeenten zich op nieuw, dan kan hunne administratie aan het nieuwe kerkbestuur verbonden worden. Zoo niet, dan komen ze onder eigen administratie, door de deelhebbers van het fonds geregeld. Gelijk het weleer was met het „geestelijk kantoor” zóó zal het dan ook met die fondsen worden.

3°. De kerkelijke goederen. Nu zelfs het zich noemend „*Algemeen* Collegie van Toezicht” erkent, dat het kerkelijk goed eigendom der gemeenten is, kan de organiseering onzer kerk op den grondslag van gemeente-autonomie geen geldig bezwaar meer opleveren. Elke gemeente behoudt haar eigen goed. En kwam er splitsing in de gemeenten zelven, dan zou de rechter, hier, evenals bij elke gemeenschap, die ontbonden wordt, voor de rechten der deelhebbers moeten waken.

4°. De Bijdragen van den Staat voor het Kerkbestuur. Deze moeten allengs, zoowel voor ónze Kerk, als voor de Roomsche, wegvallen. Dit wordt geëischt door het belang van den Staat, en niet minder door dat der Kerk. Plaatst de Staat zich eenmaal op het standpunt der scheiding, dan mist elke bijdrage voor het Kerkbestuur haar grondwettigen grond. En evenzoo voor de Kerk. Wordt door den Staat het publiekrechterlijk karakter der Kerk ontkend, dan strekt elke band, die haar aan den Staat gebonden houdt, slechts tot beperking harer vrijheid. Zij neemt dan aalmoezen aan, waar eigen fierheid haar dit moest verbieden.

5°. De predikants-tractementen. Zoolang de Grondwet onveranderd blijft, *moeten* dezen uitgekeerd worden. De Staat heeft dus eenvoudig aan elke gemeente jaarlijks het bedrag van de nu voor haar geraamde traktementen uit te betalen, en de gemeente moet hiervoor de vereischte kwittantiën verstrekken, door wettig geordende predikanten onderteekend, ten bewijze dat 's Lands geld zijn bestemming bereikt heeft.

Zoodra echter tot Grondwetsherziening werd overgegaan, zou in het belang van Staat en Kerk beiden, ook het desbetreffend Grondwetsartikel wijziging behoeven. De Staat zou óf aan elke gemeente een gekapitaliseerd fixum moeten uitkeeren, waardoor zijn schuldenlast klimmen, maar ook zijn uitgaven in gelijke mate zouden inkrimpen. Of weigerde de Staat dit, dan onthoude hij zich liever van elke betaling, dan dat hij steeds onze Kerk blijve binden. De Kerk van Christus is ook in deze landen met niets begonnen. Ze heeft kracht genoeg om weer haar middelen van bestaan te scheppen. Zoo de Staat haar historisch recht erkennen wil, verbiedt niets

de Kerk haar wettig eigendom aan te nemen. Maar wil de Staat de betaling der tractementen blijven gebruiken om de Kerk van Christus te binden, dan voegt het haar, aan den Staat 't geroofde liever prijs te laten, dan restitutie van dien roof door den roof aan haar geestelijke vrijheid te koopen. 1)

6°. Het Ministerie van Eeredienst, zij het ook onder den vorm van administratie verbloemd, valt dan van zelf weg. De rechtskwestie's komen bij *Justitie*. De geldelijke kwestie's bij *Financiën*. *Éen* Ministerie van Eeredienst en Onderwijs zal in ons land steeds onmogelijk blijken. En voor twee Ministeriën of kostbare administratiën, vervalt na de vrijmaking der Kerk elke grond.

Eindelijk.

7°. Het onderwijs in de Theologie. De Staat moet voor zich zelf weten, of hij onderwijs geven wil in de godgeleerde vakken. Theologie als zoodanig kan hij niet onderwijzen, zoolang hij *„état athée,"* of juister misschien *„etat sceptique"* blijft. De geschiedenis der godsdiensten kan geen afzonderlijke faculteit scheppen, maar behoort bij de „faculteit der letteren". Maar hoe de Staat zijn hooger onderwijs ook inrichte, bij scheiding tusschen Kerk en Staat, kan hij zich niet aan de Kerk binden. En de Kerk kan de opleiding harer leeraars niet overlaten aan een Staat, die haar geen waarborg biedt,

---

1) Men denke aan het woord van Engeland's grootsten staatsman, dat er zijn *„constitutional motives, as well as religious, againstany project, of Turning their independent clergy into ecclesiostical pensioners of the State."* Edm. Burke, Reflections on the french revolution. I, 140. London. 1820.

dat zijn hoogleeraars geen bestrijders in plaats van leeraars harer beginselen zullen zijn.

Alles wacht dus slechts op een degelijk Minister, die den eersten grooten stap wagen durft. Dan volgt het overige van zelf.

Wil men het beginsel van scheiding tusschen Kerk en Staat *niet*. Men spreke het dan uit. Maar kome dan ook terug op alles wat sints jaren in zake Kerk en onderwijs geregeld werd, en geve aan de Kerk die rechten terug, die tegen de beperking harer vrijheid opwegen.

Maar wil men dit beginsel *wel*, dan hinke men ook niet langer op twee elkaar uitsluitende gedachten. Men hebbe dan den moed zijner overtuiging, en geve der Kerk haar vrijheid terug, waar men haar publiek-rechterlijk karakter blijft ontkennen.

Natuurlijk men zal tot dit doel langs meer dan éénen *weg* kunnen geraken, zoo men slechts niet afwijkt van de aangewezen *richting*.

De details over het Koninklijk Besluit, die we aanstipten, dienden slechts om de mogelijkheid der uitvoering in ruwe omtrekken aan te toonen. En we blijven volgaarne bereid op elken anderen weg meê te gaan, zoo men vooruit ons slechts aanwijze, dat het groote doel, dat we voor oogen hebben, de „vrijmaking der Kerk" zal worden bereikt.

Daartoe *moet*.

Daartoe *zal* het komen.

De kerk zal VRIJGEMAAKT worden.

De vraag is alleen: of ze vrij zal worden
door dat men haar banden *losmaakt*, of
door dat ze diezelve doet *springen*.

Het eerste kan niet de synode, kan niet de magische kracht van art. 23, kan niet de kerk zelve doen, ze *losmaken* kan alleen de Staat.

Leent de Staat zich daartoe, dan zal de ernstige crisis zich gelijdelijk oplossen, zonder breuke, zonder schok, zonder verstoring.

Maar indien niet:

Men wete dan, dat de Gereformeerde gemeenten nog te frissche groeikracht, nog te krachtig uitzettingsvermogen in zich dragen, om op den duur gebonden te kunnen blijven.

Ook dan zal de kerk *vrij* worden.

Doch *vrij* door een noodlottige breuke, *vrij* door een geweldadig springen harer banden.

Maar toch, niet haar zal dit te wijten zijn.

De verantwoordelijkheid voor dit noodlottig einde van de crisis komt dan voor rekening van den Staat.

Nederlandsche Stoomdrukkerij, Nieuwendijk L 76, Amsterdam.

